

Аналіз інвестиційної діяльності у спеціальних економічних зонах України

Любов Валентинівна Чернявська,
асистент кафедри обліку та аудиту
Севастопольського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Проаналізовано динаміку і структуру інвестицій у спеціальні економічні зони (СЕЗ) із початку їхньої діяльності до скасування спеціального податкового режиму економічної діяльності та після нього. Також розглянуто зарубіжний досвід діяльності СЕЗ. Зроблено висновок про необхідність формування інфраструктури СЕЗ за рахунок державного бюджету.

Ключові слова: спеціальна економічна зона, вільна економічна зона, податковий механізм, інвестиції.

Постановка проблеми. Починаючи з 1991 року, відколи Україна стала незалежною державою, відбувається формування та розвиток її економічної, політичної і правової систем. Проте становлення незалежності України не відбувалося відособлено від інших країн. Досить часто у своїй діяльності теоретики і практики України зверталися до історії та закордонного досвіду з приводу різних питань. Так, в Україні активно почали створювати спеціальні економічні зони (СЕЗ), наслідуючи закордонну практику їх діяльності. На сьогодні в Україні функціонують 11 СЕЗ: «Курортполіс Трускавець» з 01.01.2000 р., «Славутич» з 30.06.1998 р., «Порт Крим» з 01.01.2000 р., «Рені» з 17.05.2000 р., «Порто-франко» на території Одеського морського торговельного порту з 01.01.2000 р., «Миколаїв» з 01.01.2000 р., «Інтерпорт Ковель» з 01.01.2000 р., «Яворів» з 17.02.1999 р., «Закарпаття» з 09.01.1999 р., «Азов» з 21.07.1998 р., «Донецьк» з 21.07.1998 р.

Від початку функціонування зазначених СЕЗ до 01.01.2005 суб'єктам СЕЗ надавалися такі пільги: режим спеціальної митної зони, звільнення від оподаткування прибутку (повне або часткове), звільнення від оподаткування інвестицій, звільнення від сплати ввізного мита і ПДВ, звільнення від обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті, звільнення від плати за землю та від сплати зборів до деяких бюджетних фондів. До суб'єктів СЕЗ запроваджувався спеціальний режим оподаткування. Проте від 01.01.2005 податкові пільги на територіях СЕЗ законодавчо було скасовано, унаслідок чого суб'єкти СЕЗ практично перестали мати переваги перед іншими суб'єктами господарської діяльності в Україні.

Таким чином, «спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України» фактично не діє, чим порушується стаття 1 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [4]. Поряд із цим, скасування податкових пільг на територіях СЕЗ відповідає принципу побудови і призначення системи оподаткування – рівності всіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб, включаючи нерезидентів) при визначенні обов'язків щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що останнім часом зростає кількість праць із висвітлення актуальних питань діяльності СЕЗ. Так, нещодавно О. С. Чмир, Ю. В. Гусев, В. Г. Панченко, В. І. Пила опублікували монографію «Вітчизняна практика та світовий досвід СЕЗ і ТПР», у якій висвітлено питання створення та діяльності спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку. Досліджують функціонування СЕЗ в Україні й такі науковці й економісти-практики, як Ю. Кіндзерський, В. Хілько та І. Іванович. Питання обліку фінансування інвестиційних проектів у СЕЗ досліджувала Н. Б. Андрухів-Садовська.

Проте питання відновлення спеціального правового режиму економічної діяльності в СЕЗ залишаються невирішеними. Слід здійснити моніторинг діяльності СЕЗ за такими напрямками: інвестиційна діяльність; реалізація продукції; зовнішньоекономічна діяльність; зайнятість і доходи населення; розрахунки з бюджетами і державними цільовими фондами.

Метою статті є аналіз та оцінка інвестиційної діяльності в СЕЗ до 2005 року і після нього.

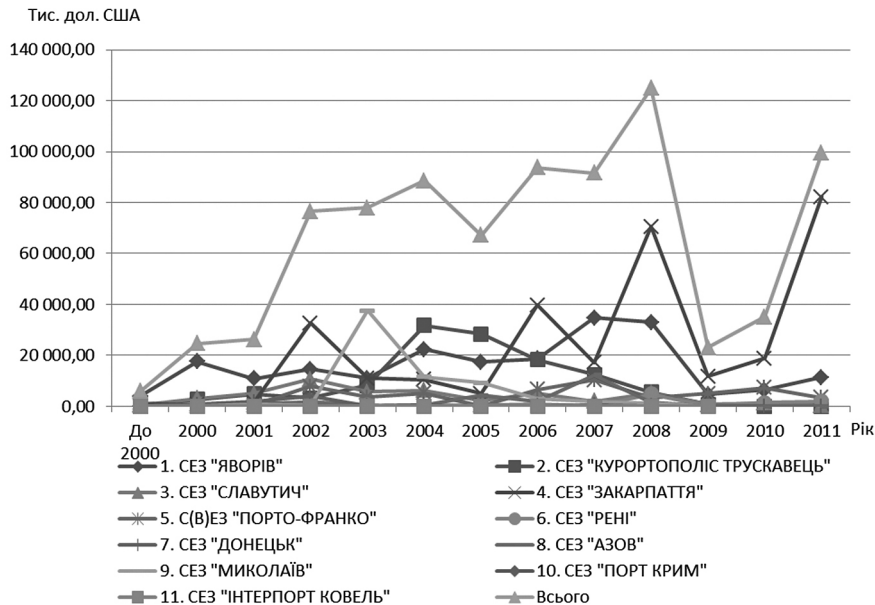
Виклад основного матеріалу. За даними Державної служби статистики України, з початку функціонування й до 01.01.2012 у СЕЗ України було залучено інвестицій на суму 834 861,9 тис. дол. США, з яких 146 115,2 тис. становлять іноземні інвестиції (17,5%). Слід зазначити, що в середньому за аналізований період щорічно інвестиції становили 64 220,1 тис. дол. США [6]. При цьому сума залучених інвестицій в основному збільшувалася. Так, якщо за період від початку діяльності СЕЗ до 2004 року в середньому сума всіх інвестицій становила 49 799,92 тис. дол. США щороку, то у 2005–2008 рр. – 94 335,88 тис. дол. США.

Проте позитивна динаміка суми надходження інвестицій до 2008 року швидше є наслідками інфляційних процесів, а не залучення додаткових інвесторів. Адже після скасування пільгового податкового механізму для діяльності суб'єктів СЕЗ значна частина інвесторів, які вже працювали на територіях СЕЗ, скасували інвестиційні проекти у зв'язку із закінченням терміну реалізації проектів у пільговому

режимі оподаткування (43%) з ініціативи інвесторів та з інших причин. Кількість інвестиційних проектів різко зменшилась. Зменшення надходження суми ін-

вестицій до СЕЗ після 2008 року пояснюється економічною кризою. Динаміку надходження інвестицій в СЕЗ України наглядно демонструє *рис.*

Рис. Динаміка надходження інвестицій у СЕЗ України від початку діяльності до 2012 року

Примітка. Побудовано за даними Державної служби статистики України [6]

Як бачимо, сума інвестицій у СЕЗ різко зростає з 2001 року, що пояснюється тим, що це був другий або ж третій рік діяльності СЕЗ, про них стало відомо як вітчизняним, так і іноземним інвесторам. А ось 2005 року сума інвестицій різко зменшилась, що пояснюється скасуванням більшості податкових пільг. Нестабільність правового поля негативно позначилася на подальшому інвестуванні до СЕЗ. Так, до 2005 р. інвестиції в середньому зростали щороку на 16 563,84 тис. дол. США, або на 72,54%, а після 2005-го – лише на 9 077,98, або на 8,97%, а у 2009–2011 рр. узагалі фактично відбувся спад інвестицій, що в середньому на рік становило 8 490,07 тис. дол. США, або 7,32%.

У структурі інвестицій до СЕЗ іноземні інвестиції становили від 7% у 2007 р. до 43% в 2000 р., а в післякризовий період – від 0,63% у 2011 р. до 50,8% у 2009 р. [6], останнє – за рахунок іноземного інвестиційного проекту в СЕЗ «Закарпаття».

Чіткої тенденції щодо залучення іноземних інвестицій до СЕЗ України немає, однак слід зауважити, що 2005 року спостерігається їхній спад, що пов'язано з відміною пільгового податкового механізму. Зменшення розміру інвестицій у 2009–2010 рр. є наслідком економічної кризи.

Розподіл вітчизняних та іноземних інвестицій можна представити пропорцією як 82,5 до 17,5%. У реалізації інвестиційних проектів брали і беруть участь інвестори з понад 40 країн світу й окремі міжнародні фінансові організації. Згідно з даними Державної служби статистики, найбільші обсяги інвестицій з початку реалізації проектів надійшли:

- 1) з Німеччини – 238,9 млн дол. США (29,3% загального обсягу іноземних інвестицій);

- 2) Кіпру – 70,0 млн дол. США (8,6%);
- 3) США – 59,1 млн дол. США (7,2%);
- 4) Польщі – 57, млн дол. США (7,0%);
- 5) Нідерландів – 53,9 млн дол. США (6,6%);
- 6) Японії – 44,9 млн дол. США (5,5%);
- 7) Сполученого Королівства – 40,5 млн дол. США (5,0%);
- 8) Франції – 31,0 млн дол. США (3,8%);
- 9) Швейцарії – 24,2 млн дол. США (3,0%);
- 10) Віргінських і Британських островів – 23,9 млн дол. США (2,9%) [2, с. 4].

Слід виділити СЕЗ «Порт Крим», адже до цієї СЕЗ надходили виключно іноземні інвестиції; до СЕЗ «Донецьк» на початку функціонування – 2000 і 2001 рр. – іноземні інвестиції становили 85 та 91% відповідно; СЕЗ «Рені», іноземні інвестиції до якої у 2002, 2003 і 2005 роках становили 93, 83 і 98% відповідно. Лідером у залученні іноземних інвестицій 2003 року була СЕЗ «Закарпаття», іноземні інвестиції до якої становили 93% серед усіх інвестицій до цієї СЕЗ. Щодо інших економічних зон, то лише в СЕЗ «Інтерпорт Ковель» зовсім не було іноземних інвестицій, оскільки вказана СЕЗ і досі не почала функціонувати як СЕЗ. В інших же економічних зонах України іноземні інвестиції були, але в основному вони становили меншу частину порівняно з вітчизняними, а протягом деяких років їх узагалі не було в окремих економічних зонах.

У структурі інвестицій переважають інвестиції в основний капітал (87,3%). За видами інвестицій переважають грошові внески і внески у формі рухомого і нерухомого майна, які становлять, відповідно, 73,05 і 20,67%. Щодо іноземних інвестицій, то тут пропорції дещо інші – 81,34 і 18,05%, але також вони припадають

на грошові внески та внески у формі рухомого і нерухомого майна відповідно. Окрім цього, слід зазначити, що серед грошових внесків іноземних інвесторів більше кредитів – 38,16%.

Серед вітчизняних інвестицій за джерелами фінансування більш як половину становлять власні кошти підприємств – 56,05% і кредити банків та інші позики – 32,48%. Водночас фінансування з Державного бюджету становлять лише дещо більше ніж 1%.

Тут доречно згадати практику створення СЕЗ у Китаї, де досвід функціонування СЕЗ є успішним. У цій країні керівництво, щоб залучити інвесторів на визначену територію, організувало велику будівельну програму, пов'язану з необхідністю створення практично на неосвоєних місцях сучасної інфраструктури (дороги, зв'язок, житло, офіси та ін.). При цьому важливо зазначити, що 80% пов'язаних із цим витрат несли китайська сторона [5, с. 84], а інвестори розгортали свою діяльність практично на всьому створеному.

Отже, у Китаї держава спочатку понесла витрати на створенні макроекономічної інфраструктури і сприятливих умов для потенційних інвесторів СЕЗ, а вже потім, не відразу, отримала доходи до бюджету. Окрім цього, СЕЗ, відкриті приморські міста, відкриті приморські райони зумовили територіальний розподіл населення країни: із більше ніж 1,3 млрд жителів переважна частина (90%) мешкає на схід від умовної лінії «Гайе – Тенгонг», а лише 10% – на захід від цієї лінії, хоч це займає 57% від усієї території країни [1, с. 48]. Тобто населення більше зосереджене в розвинених районах країни, де є інфраструктура і робочі місця.

Україна ж пішла іншим шляхом, наслідуючи практику свого сусіда – Росії. У законодавстві нашої країни зазначено, що метою створення СЕЗ є залучення іноземних інвестицій і сприяння їм, проте сприяння інвестиціям – це вже засіб досягнення мети. У законодавстві не вказано, яким чином забезпечити сприяння інвестиціям, не передбачено розбудови державою макроекономічної інфраструктури, створення якої планується досягти за допомогою інвесторів, надаючи їм різного роду пільги. Проте, на нашу думку, створювати необхідну інфраструктуру, передусім, слід за рахунок Державного бюджету України та місцевих бюджетів. І реальна світова практика доводить ефективність саме таких рішень. До того ж, якщо в Україні інвестиції надходили переважно за рахунок власних коштів підприємств і частина їх обов'язково йшла на створення та розбудову інфраструктури, то не варто з боку держави раптово позбавляти привілеїв в оподаткуванні для таких підприємств. Виходить так, що в нас держава не

лише не взяла на себе відповідальну ношу для реалізації мети створення СЕЗ, а й відштовхнула частину тих суб'єктів СЕЗ, які вже почали працювати в СЕЗ, відкривати виробництва і створювати робочі місця.

Стаття 9 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» визначає, що органами управління та державного регулювання діяльності спеціальної (вільної) економічної зони є місцеві ради депутатів і місцеві державні адміністрації, а також орган господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони. До виключної компетенції останнього належать:

- експлуатація і будівництво мереж транспорту, зв'язку, енергопостачання та інших об'єктів виробничої інфраструктури, що використовуються для загальних потреб;
- розвиток мережі комунікаційних зв'язків із партнерами за межами спеціальної (вільної) економічної зони.

Проте механізм фінансування зазначених заходів залишається невизначеним, що створює підстави для різноманітних фінансових зловживань з боку органу господарського розвитку та управління СЕЗ, органів місцевого самоврядування чи органів державної виконавчої влади. За таких умов проблематично говорити не лише про ефективність діяльності СЕЗ, а й про належний рівень гарантованості реалізації соціально-економічних прав громадян, які працюють або проживають на території СЕЗ.

Аналіз досвіду іноземних держав, у яких діяльність СЕЗ є успішною, свідчить про те, що витрати на створення інфраструктури і необхідних умов для суб'єктів СЕЗ здебільшого покриваються за рахунок коштів державного бюджету.

Висновки. Ураховуючи викладене, вважаємо за потрібне в Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» та спеціальних законах про створення конкретних СЕЗ закріпити чіткий порядок фінансування витрат на створення інфраструктури СЕЗ за рахунок коштів Державного бюджету.

У подальшому варто здійснити моніторинг діяльності СЕЗ за різними напрямками, зокрема: реалізація продукції; зовнішньоекономічна діяльність; зайнятість і доходи населення; розрахунки з бюджетами та державними цільовими фондами. Слід дати оцінку функціонуванню СЕЗ, установити позитивні сторони і недоліки та визначитися з доцільністю таких територіальних формувань в Україні.

Список використаних джерел

1. Майрингер Г. Китай. Зміна настрою в «імперії свиней» / Георг Майрингер // Агроексперт. – 2008. – № 1. – С. 48–49.
2. Надходження та освоєння інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку України за інвестиційними проектами у 2008 році // Статистичний бюлетень. – К.: Державний комітет статистики, 2009.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13. – Ст. 112.
4. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992 р. № 2673-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50. – Ст. 676.

5. Савин В. А. О свободных экономических зонах / В. А. Савин // Менеджмент в России и за рубежом. – 1999. – № 6. – С. 84–92.
6. Статистика інвестицій і будівництва [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ6_u.htm. – Заголовок з екрана.

Summary. The dynamics and the structure of investments of free economical areas are analysed in the article. The author considered foreign experience of activity of free economical areas. The conclusion about the necessity of making of infrastructure of free economical areas by the state fund is also made.

Keywords: special economical area, free economical area, investments, tax mechanism.